

Agada (též hagada) nehalachické vyprávění, obsažené v Talmudu a midraši. Agadické spisy – biblické příběhy, legendy, komentáře, životopisy, etika – nemají právní charakter.

Amida je základní hebrejská modlitba, kterou se židovští muži modlí pravidelně třikrát denně každý všední den a čtyřikrát denně na šabat a svátky. Amida se modlí ve stoje (odtud její hebrejské označení – laamod, což znamená stát) směrem k Jeruzalému, přesněji k jeruzalémské Chrámové hoře. Amida původně obsahovala osmnáct základních požehnání, tak vzniklo její druhé hebrejské označení – Šmone esre (hebrejsky osmnáct). Po zničení druhého jeruzalémského Chrámu bylo vloženo další, tedy devatenácté požehnání. Jednotlivá požehnání modlitby lze rozdělit do tří částí, které připomínají audienci u Krále králů – první tři požehnání jsou oslovením Krále, následuje třináct základních přání a proseb, aby modlitba končila trojnásobným poděkováním. Posledním slovem modlitby je slovo šalom, hebrejsky mír. ✨

Archa úmluvy (ARON HABRIT), v překladu doslova „skříň smlouvy“. Archa obsahovala dvoje desky Desatera – původní rozbité a druhé, které Moše sám vytesal, a svitek Tóry, kterou před svou smrtí Moše sepsal. Archa tedy představuje podstatu a obsah judaismu. Z tohoto pohledu je zajímavé, že u Archy jako u jediné části Miškanu je psáno „A udělali ji“ v množném čísle. Tóra totiž náleží celku Izraele, ne jen vybraným či učeným jedincům. ✨

Aškenáz je oblast původního židovského osídlení v západní Evropě na březích Rýna. Později se slovo Aškenáz stalo synonymem pro Německo, německé Židy a jejich potomky, kteří migrovali na východ zejména do Polska a Litvy. V 15. a 16. století byly významným centrem aškenázského židovstva i Čechy a Morava. Mezi charakteristické znaky aškenázského života patří jazyk jidiš (germánský jazyk, původně středověká němčina, obohacený o řadu hebrejských a slovanských slov, psaný hebrejským písmem). Vývoj „aškenázského židovstva“ byl v mnoha ohledech odlišný od španělského (sfaradského) a orientálního.

Baal Tšuva se do češtiny obvykle překládá jako kajícíník. Tšuva (pokání) je v judaismu jedno z centrálních témat nápravy člověka a jeho návratu k Bohu. Podle Rambamova (Maimonides) názoru má mít tšuva tři části – formální uznání (vyznání) chyby, lítost včetně snahy napravit způsobené škody a pevné rozhodnutí do budoucnosti již nehřešit. Tématu pokání se věnovalo velké množství židovských učenců, mezi jinými i pražský Maharal (rabi Löw). ✨

Berešit znamená hebrejsky „na počátku“. Nazývá se tak nejen první z Pěti knih Mojžíšových (Genesis), ale také první oddíl týdenního čtení Tóry.

Bima vyvýšené, často ohrazené, místo (pódium) s čtecím pultem v synagoze. Z něj se předčítá Tóra. Název bima, příp. almemor, používají Aškenázové, sfaradští Židé ho nazývají teva (truhla).

Cicit rituální třásně ze čtyř vláken, které nosí židovští muži pod svrchním oděvem (více viz talit), mají připomínat Boží příkazy. Původně byla tři vlákna bílá a jedno blankytně modré. Dnes jsou většinou všechna vlákna bílá.

Exilarcha (ROŠ GALUTA) byl světský představitel židovské komunity v Babylonii.

Gematria je z řečtiny odvozené slovo pro metodu výkladu Tóry, při které se využívá číselných hodnot jednotlivých písmen hebrejské abecedy. První písmeno alef má číselnou hodnotu jedna. Druhé bet dvě a tak dále do písmene jud, které představuje desítku. Další písmena od kaf do cadik představují jednotlivé desítky, kuf je sto a poslední písmeno – tav – čtyři sta. Práce s gematriemi není jednoduchá, jak by se

mohlo zdát. Existuje velké množství dalších pravidel pro jejich aplikace. Gematrie se hojně využívají i v kabale (židovské mystice).

Halacha je soubor židovského náboženského práva. Slovo samotné je odvozené od kořene HLK – kráčet. Halacha je tedy jakousi cestou životem. Halacha se opírá o dva základní zdroje – psanou Tóru a Ústní tradici, která je předávána učenci z generace na generaci a která sahá až k Mošemu. (HALACHA MOŠE MISINAJ – Halacha podle Mošeho ze Sinaje.) Prvním pokusem zapsat systematicky halachu je Mišna. První pokusy o kodifikaci halachy ale pocházejí až ze středověku. K prvním patří dílo *Halachot gedolot* autora Šimona Karaji z 9. století.

Zcela výjimečné bylo Rambamovo komplexní dílo *Mišne Tora*. Dalšími významnými učenci byli aškenázští Rabejnu Ašer (ROŠ) a jeho syn Jákov, který sepsal knihu *Arbaa turim*. Na jejím a Rambamově základě pak v polovině 16. století sepsal Josef Karo svůj *Šulchan aruch*, který je dodnes základním halachickým zákoníkem. ✨

Halel Mezi sedm rabínských příkazů, které rozšiřují původních 613 micvot, patří i recitace sváteční modlitby Halel, která je sestavená z Žalmů 113–118. Hlavním tématem této modlitby je poděkování a radost z Božího vykoupení Izraele. V liturgii se rozlišuje „celý a poloviční Halel“. Celý Halel se říká na Šavuot, Sukot, první dva dny svátku Pesach a po všech osm dní Chanuky. Poloviční Halel se říká na Roš chodeš a na zbývající dny svátku Pesach. Halel je také součástí pesachové *Hagady*. V sionistických synagogách se odříkává i na Jom haacmaut a Jom Jerušalajim.

Havdala (hebrejsky doslova „oddělení“) je souborem požehnání, kterými se ukončuje šabat a biblické svátky. Povinnost ukončit šabat a svátek havdalou stanovili rabíni Velkého shromáždění (v době druhého Chrámu). Pošabatovou havdalu tvoří požehnání nad pohárem vína, požehnání nad vonným kořením, požehnání nad spletenou svící a text vlastního oddělení svatého a všedního dne.

Hazkarat nešamot vzpomínka na zemřelé

Hrobka, jeskyně Machpela hrobka praotců v Chevronu (Hebronu). Podle tradice jsou v Machpele pohřbeny čtyři manželské páry – Adam s Evou, Avraham se Sárrou, Jicchak s Rivkou a Jákov s Leou, což naznačuje i samotné slovo Machpela, z hebrejského výrazu „zdvojený“ (hrob pro manželské páry). Podle těchto čtyř párů se Chevron v Tanachu nazývá i Kirjat Arba (Město čtyř).

Král Herodes nechal nad hrobkami postavit honosnou stavbu z obrovských kamenů. Byzantští křesťané stavbu upravili na kostel, arabští muslimové později na mešitu. V podlaze mešity byl vytvořen umělý vstup do hrobek. Původní tvar a vstup do jeskyně není přesně znám. Podle židovské tradice je v Machpele uložena i Esavova hlava. Podle muslimů je v hrobce pohřben i Josef, což zřejmě vzniklo zkomolením Esavova jména. V byzantské době se zde modlili křesťané i Židé. Muslimové přenechali správu místa Židům (správci s titulem Služebník otců světa) jako výraz díků za pomoc při dobývání země. Mnoho Židů se nechalo pohřbít v blízkosti Machpely, jak dokazuje i cestopis Benjamina z Tuledy ze 12. století. Až mamlúkové ve 13. století zakázali Židům a křesťanům do Machpely vstup. Po Šestidenní válce (1967) se hrobky praotců Židům opět zpřístupnily a staly se poutním místem.

Chámeec potraviny obsahující kynuté těsto

Chasidismus je původně lidové hnutí, které se formovalo ve druhé polovině 18. století ve východním Polsku. Jeho zakladatelem byl Jisrael ben Eliezer, zvaný Baal Šem Tov. Po jeho smrti (1760) se hnutí začalo šířit po celé východní Evropě a také do Izraele. Od konce 18. století se hnutí začalo štěpit na jednotlivé „chasidské dvory“, v jejichž čele dědičně stáli potomci původních vůdců hnutí (tzv. CADIKIM).

Lubavičský chasidismus byl založen rabi Šneur Zalmanem z Liady (v dnešním Bělorusku) a klade důraz na intelekt a studium Tóry. Odtud výraz CHABAD, který je zkratkou tří hebrejských slov (Moudrost, Pochopení, Poznání). Mezi válkami se centrum hnutí přesunulo postupně do Litvy a Polska, dnes jsou hlavními centry hnutí USA a Izrael. Od padesátých let 20. století hnutí expandovalo do Evropy, Afriky a Asie.

Cherem klatba, vydělení či vyobcování má v judaismu dva protichůdné důvody. Zejména v biblické době mohl být předmět v cheremu („vydělený“), protože byl zasvěcený Bohu (typicky obětní zvíře). V pozdější době výrazně převážil druhý důvod a do cheremu byli uvrhováni lidé a předměty spojené s odpadlictvím a modloslužbou. Oběma případům je společný absolutní zákaz profánního užítka z klatého objektu. ☆

Chol hamoed tzv. polosváteční dny

Chrám (hebrejsky מִקְדָּשׁ) byl do roku 70 o. l. centrálním místem judaismu, místem pravidelných obětí a modliteb, ale také místem, kde sídlil nejvyšší rabínský soud Sanhedrin. Chrám svou funkcí nahradil původní přenosnou variantu – Miškan.

První Chrám dal postavit král Šlomo kolem roku 960 př. o. l. Tento první (jinak také Šalomounův) Chrám zničili v roce 586 př. o. l. Babyloňané (Nabukadnezar).

Druhý Chrám byl postaven po návratu z babylonského zajetí kolem roku 516 př. o. l. Byl několikrát přestavován, vrcholnou podobu mu dala Herodova přestavba, z níž zůstala jen západní podpůrná zeď, tzv. Zeď nářků. Přes fyzickou monumentálnost však druhý Chrám nedosáhl významu Chrámu prvního, a dokonce v něm chyběla jedna z jeho hlavních součástí Archa úmluvy s deskami Desatera. Druhý Chrám zničili v roce 70 o. l. Římané po velkém židovském povstání. Vzpomínky na Chrám a víra v jeho obnovení jsou pevnou součástí judaismu.

Jom kipur 10. tišri je pro mnohé nejvýznamnější den v židovském kalendáři. Tento den odpustil Bůh Izraeli zhotovení zlatého telete, tento den se Avraham obřezal a uzavřel tak smlouvu s Bohem. V synagogách vyznáváme své hříchy. Mnozí jsou oděni do bílých šatů představujících pohřební rubáš. Bílá barva ale také představuje velekněžský šat a barvu čistoty. Někteří stojí po celý den, aby zdůraznili, že na Jom kipur jsme podobni stále stojícím andělům, když trávíme čas jen v modlitbách, nejíme a nehřešíme. Říká se, že 364 dní nás ovládá zlý pud. Jen jeden den nad námi nemá sílu – na Jom kipur. ☆

Kabala neboli židovská mystika je integrální součástí judaismu. Velmi obecně můžeme říct, že kabala se snaží o „poznání Boha“. Kabala hebrejsky znamená „tradice“ a je často odsuzována a vyzdvižována lidmi, kteří o ní nic nevědí. Mezi klasické knihy kabaly patří *Zohar*, tradicí připisovaný rabi Šimonu ben Jochajovi (2. století o. l.), a *Ec Chajim* rabi Vitala, žáka rabi Jicchaka Lurii (16. století). K mystikům můžeme svým způsobem přiřadit i pražského Maharala (rabi Löw). Rozkvět židovské mystiky souvisí i s východoevropským hnutím chasidismu.

Kalendář (židovský) je lunárně solární. Respektuje tedy přirozenou délku měsíců a roků. Rok je rozdělen na dvanáct měsíců. Týden má sedm dní, z nichž první je neděle a sedmý sobota (šabat). Den začíná a končí soumrakem. Sedmkrát za devatenáct let je tzv. „přestupný rok“, který má třináct měsíců.

Měsíce mají 29 nebo 30 dní. Židovský rok začíná na podzim svátkem Roš hašana. Při počítání měsíců je ale prvním měsícem jarní nisan. ☆

Karaité odpůrci rabínského judaismu; „synové písma“. Počátkem 9. století o. l. byli Karaité nesourodou skupinou spojenou protirabínským odpadlictvím. Přesto již

v té době byly položeny základy hnutí. Postaral se o to Benjamin ben Moše (830–60), který zavedl pevnou doktrínu, a tím se stal (spolu s Ananem ben Davidem) otcem karaismu. Veškeré zákony opřel pouze o text Tanachu.

V 10. století je karamismus již pevně ukotven a velmi agresivně se šíří židovským světem. Z dlouhodobého pohledu to byl zlatý věk karaitské literatury, psané v arabštině. Misionářské aktivity Karaitů přiměly rabínskou stranu k reakci. Prominentním odpůrcem karaismu byl Saadja Gaon. Po Saadjových argumentech ztrácejí Karaité vliv na babylonské židovstvo a jejich centrum se přesouvá do Egypta, severní Afriky vůbec a Izraele. Rozkvět izraelské karaitské komunity utopili v krvi křižáci v roce 1099. Ve 13. století se centrem karaismu stala Byzanc, ale to už hnutí prožívá dlouhodobý sestup z výsluní.

V dnešním Izraeli žije asi 20–25 tisíc Karaitů zejména v oblasti Ramly a Ašdodu (přišli sem po vzniku Státu Izrael z Egypta). Dodržují vlastní porážku (ŠCHITA) a obřízky (BRIT MILA), byť často využívají služeb rabínů. V USA žije asi 1,5–2 tisíce Karaitů, převážně v Kalifornii. Asi 50 rodin žije ještě v Istanbulu. ✨

Kenaán (též Kanaán či Kanaan) je jiný název pro Zaslíbenou zemi (Izrael), odvozený od jména Noachova vnuka Kenaána, jehož potomci v Izraeli sídlili před příchodem židovských kmenů.

Kenaánské národy nebyly homogenní skupinou, Tóra sama hovoří o sedmi národech. Kenaánci navíc nikdy nevytvořili jednotný státní útvar a v knize Jehošua se hovoří o třiceti jedna kenaánských královstvích. Ani po dobytí Izraele se Kenaánci zcela neztratili, poslední dobu slávy zažili za časů soudkyně Dvory. Poslední kenaánskou baštou bylo město Jevus (Jeruzalém), které dobyl až král David kolem roku 1000 př. o. l.

Kiduš požeňování svátečního dne nad pohárem vína

Kinot jednotné číslo KINA, elegie, nářek. Báseň vyjadřující smutek, často ve smyslu HESPEDU (pohřební řeči). V Tanachu nacházíme několik Kinot – například Davidovu nad smrtí Šaula a Jonatana, kniha Pláč Jeremjášův (EJCHA) se také nazývá SEFER KINOT. Ve středověku vznikala řada Kinot v reakci na různé tragédie, které židovský národ potkávaly. Mnoho Kinot se odřikává na půst Tiša beav.

Macesy (hebrejsky MACA, množné číslo MACOT) jsou nekynutým pečivem, které se na připomínku východu z Egypta jí na svátek Pesach. Macesy mohou mít různý tvar, mohou být pečené ručně nebo i strojově. Důležité je, aby od okamžiku zadělání těsta do jeho upečení neuplynulo více než osmnáct minut.

Menora sedmiramenný svícen – patří k nejznámějším symbolům judaismu. Původně stála v Miškanu. Sedm světel menory, představujících sedm stupňů lidské moudrosti a sedm dní stvoření, směřuje k Arše úmluvy a Tóře. Čisté zlato, ze kterého byla menora vyrobena, představuje čisté myšlenky, ryzí touhu po pravdě. Výška menory odpovídala výšce dospělého člověka. Menora se zapalovala každý den, čímž se zdůrazňovala nutnost každodenního pravidelného studia. Dnes je menora součástí státního znaku Izraele. ✨

Mezuzá (veřeje), pergamenový svitek s vybranými biblickými texty (5M 6:4–9, 5M 11:13–21), který se ve schránce připevňuje na veřeje dveří. Židé mají povinnost připevnit mezuzu nejen na dveře svých domů, ale i na dveře jednotlivých obytných místností. V Izraeli je povinnost umístit mezuzu i na městské brány.

Micvot jsou náboženské příkazy, přeneseně též dobré činy. Podle židovské tradice obsahuje Tóra 613 příkazů, z nichž je 365 zákazů a 248 naopak vyžaduje určitý čin. Mnoho příkazů Tóry je svázáno s životem v Izraeli a Chrámem, proto je dnes

aktuálních micvot méně – 270, z toho 222 zákazů. Kromě příkazů z Tóry existuje ještě sedm příkazů od rabínů – například slavit svátek Chanuka. Povinnost plnit příkazy mají jen dospělí Židé – chlapci od třinácti (BAR MICVA) a dívky od dvanácti let (BAT MICVA). Podle judaismu je sedm noachických příkazů závazných i pro lidi, kteří nevyznávají židovskou víru.

Midraše jsou součástí rabínské výkladové literatury jak v oblasti náboženského práva (viz halacha), tak „příběhů“ a etiky (viz agada). Vrcholnou dobou tvorby midrašů je období od 2. do 6. století o. l., kdy vznikly například *Midraš raba*, *Mechilta* nebo *Midraš tanchuma*. Přibližně od 12. století vznikají první výbory z midrašů (asi nejznámější *Šalkut Šimoni*).

Mikve (hebrejsky מִקְוָה) je rituální lázeň, de facto bazén vody, ve kterém je možno se zbavit určitých druhů rituální nečistoty. Od zničení Chrámu jsou mikve určené hlavně vdaným ženám, které do mikve chodí po skončení menstruace.

Minimální objem mikve je 40 sea, což se rovná asi 500 litrům. Voda v mikve musí být pramenitá, případně dešťová. Obě varianty se mohou kombinovat. Jako mikve může sloužit také řeka, jezero či moře. Každá židovská obec by měla mít svou vlastní mikve.

Minjan je kvórum deseti dospělých židovských mužů (starších třinácti let), kteří jsou nezbytní k vedení veřejných bohoslužeb a k některým dalším náboženským úkonům. Slovo minjan znamená doslova „počet“.

Miškan je vlastně první verze pozdějšího jeruzalémského Chrámu. Protože byl sestaven po darování Tóry během putování na poušti, byl konstruován jako přenosný. Stavbu Miškanu pod Mošeho dohledem řídil Becalet z kmene Jehuda.

Mišna je hlavním dílem Ústní tradice judaismu (TORA ŠEBAAL PE). Mišnu kolem roku 200 o. l. uspořádal rabi Jehuda haNasi z výroků učenců (TANAIM) a rozdělil ji do 6 sederů a 63 traktátů, které prakticky pokryly veškerou tematiku judaismu. Mišna je psaná hebrejsky. K některým traktátům Mišny vznikl aramejský komentář Gemara. Mišna a Gemara spolu tvoří Talmud. Šest sederů Mišny: Zraim (požehnání a zemědělství v Izraeli), Moed (šabat a svátky), Našim (rodinné právo), Nezikin (soudy), Kodašim (oběti) a Taharot (rituální čistota).

Nazir Boží zasvěcenec, osoba, která se na určitou dobu (většinou jeden měsíc) zřekne všech produktů z hroznového vína. Po dobu nazirátu si zasvěcenec nesmí stříhat vlasy a přicházet do kontaktu se zemřelými. Zasvěcení bylo míněno jako možnost intenzivnějšího duchovního prožitku (podobnému kohenskému) a v dobách Chrámu se ukončovalo speciální obětí. Pravidla nazirátu určuje Tóra (4M 6:13–20). V Tanachu nacházíme výjimečně i celoživotní naziry, například proroka Šmuela.

Obřízka hebrejsky BRIT MILA, doslova smlouva obřízky, je jedním z klíčových příkazů judaismu. Obřízka je symbolem smlouvy, kterou Bůh uzavřel s praotcem Avrahamem. Obřízku, tedy odstranění předkožky penisu, provádí osmý den života židovského chlapce mohel. Při obřízce drží chlapce na kolenou jeho SANDAK (kmostr). Při obřízce dostává chlapec jméno. Obřízka se většinou provádí v synagoze.

Pelištínci (též Pilištýnci, Pelištejci) byli lidé původně snad z oblasti Egejského moře, kteří postupně ve vlnách mířili do oblasti jižního pobřeží Izraele a do Egypta (tzv. mořské národy). Podle židovské tradice pocházeli z Kréty a dalších ostrovů Středomořího moře. Pelištínci (hebrejsky פְּלִשְׁתִּים) byli mocným soupeřem židovských kmenů a sídlili v oblasti dnešní Gazy. Z historie se Pelištínci ztrácejí

v době babylonského krále Nabukadnezara. Ze slova Pelištejci vzniklo slovo Palestina, jak oblast pojmenovali Římané. ☆

Pesach první ze tří poutních svátků (viz Poutní svátky), kterým si připomínáme východ z egyptského otroctví. V době, kdy stál jeruzalémský Chrám, se v předvečer svátku obětoval pesachový beránek, který se následně první večer svátku snědl s macesy a hořkými bylinami. V dnešní době si to připomínáme při sederové večeři. Během svátku Pesach je Židům zakázáno vlastnit a jíst kynuté potraviny, hebrejsky chámeec.

Pijutim jednotné číslo PIJUT. Lyrická báseň, která má obohatit sváteční modlitbu. V širším smyslu veškerá liturgická poezie. Autor Pijutu se nazývá PAJTAN. Obrovský rozmach Pijutů se datuje do 10.–11. století do oblasti dnešního Německa.

Pilpul souhrnné označení metod výkladu a rozboru talmudických textů na základě jemných právnických, konceptuálních a kontextuálních odlišností. Slovo pilpul je odvozeno od slova PILPEL (hebrejsky pepř), čímž se ještě více podtrhává omezení metody na nejschopnější z učenců. Pilpul upevňuje víru v organickou jednotu Ústní a Psané tradice judaismu a nabízí prostor pro rozvoj učení nadaných žáků. Od 14. století o. l. byl klíčovou formou studia na hlavních aškenázských ješivách. Nejednotnost výstupů při studiu Talmudu formou pilpulu však vedla k rozdílům a rozporům mezi rabíny a komunitami, což některé autority velmi kritizovaly. Mezi velkými kritiky pilpulu byl i Maharal, kterému kromě samotné formy studia vadila i její sebestřednost a mnohdy i násilné překrucování prostého významu textu. Význam slova pilpul se dnes někdy posouvá až k místy samoučelnému mozkovému cvičení, kterým je možné prokázat prakticky cokoliv. ☆

Pirkej avot správněji jen Avot, je výjimečný traktát Mišny v sederu Nezikin. Jeho výjimečnost spočívá v tom, že jako jediný vůbec neřeší halachické otázky a místo nich se soustředí na vývoj Ústní tradice od doby darování Tóry na hoře Sinaj a hlavně na etiku judaismu. *Pirkej avot* je zvykem číst pravidelně mezi svátky Pesach a Šavuot.

Poutní svátky se vztahují k východu z Egypta a putování Židů pouští. První ze tří poutních svátků je **Pesach** (viz Pesach). Padesát dní po svátku Pesach slavíme druhý poutní svátek – **Šavuot**, kdy si připomínáme darování Tóry. Třetím poutním svátkem je podzimní **Sukot**, kdy si připomínáme cestu pouští a po celý týden přebýváme v provizorních přístřeších (hebrejsky SUKA). Na poutní svátky (hebrejsky REGALIM) bylo povinností putovat do jeruzalémského Chrámu. ☆

Pražský Maharal rabi Jehuda Liva ben Becalel, zvaný též rabi Löw (1525–1609), byl nejvýznamnějším v českých zemích žijícím rabínem. V letech 1553–73 zastával úřad vrchního moravského rabína (v Mikulově), odkud přesídlil do Prahy, kde založil vlastní ješivu a položil základy pohřebnímu bratrstvu (CHEVRA KADIŠA). V roce 1592 se setkal s císařem Rudolfem II. Krátce byl vrchním rabínem v Poznani, poté se vrátil do Prahy jako vrchní rabín, kterým byl až do své smrti. Maharal byl výjimečný učenec, který vedle židovských témat ovládal i sekulární vědy. Byl vynikajícím pedagogem, který ovlivnil i nežidovský svět (například J. A. Komenského). Ve svých knihách se vracel k talmudickým zdrojům a kritizoval tehdy obvyklé způsoby studia Tóry. Sepsal na deset knih, které se dodnes studují. Nejvýznamnější z nich je trilogie *Gvurot Hašem* (Boží síla – o východu z Egypta), *Tiferet Jisrael* (Krása Izraele – o darování Tóry a Desateru) a *Necach Jisrael* (Věčnost Izraele – o exilu a zničení Chrámu). Z dalších knih vyjmenujme alespoň *Derach Chajim* (Cesta životem – komentář k *Pirkej avot*). Maharal byl originální filozof, ze kterého čerpal chasidismus, ale i moderní

sionismus. Je paradoxní, že pro mnohé je zejména legendárním autorem Golema. Maharal je pohřben na starém pražském židovském hřbitově.

Proroci a prorokyně byli výjimečně nadané osobnosti, které Bůh používal ke komunikaci s lidmi a které v historii sehrály významnou roli. Za konec prorocké doby se považuje doba zničení prvního Chrámu v 6. století př. o. l. Proroků byly desítky a ne každý z proroků svá proroctví sepsal. V Tanachu jsou zapsána jen ta proroctví, která mají i nadčasový význam.

Největším prorokem judaismu je Moše. Mezi další známé proroky patří například Šmuel, Elijahu nebo Ješajahu. Mezi proroky bylo i sedm žen, které vyjmenovává Talmud: Sára, Miriam, Dvora, Chana, Avigail, Chulda a Ester. ☆ ☆

Raban Jochanan ben Zakaj se v době obléhání Jeruzaléma římskými legiemi nechal v rakvi tajně vynést z města a setkal se s budoucím císařem Vespasiánem, který mu povolil založit v Javne novou rabínskou akademii. V této akademii se judaismus de facto přerodil z chrámové do tzv. rabínské podoby, v jaké ho známe dnes.

Rabi Akiva (asi 50–136 o. l.) je asi nejvýraznější rabínskou postavou historie. Pocházel z chudých poměrů, jeho otec byl konvertita jménem Josef. Do dospělosti byl analfabetem, učit se začal až se svým synem. Stal se žákem učenců první generace po zboření Chrámu a kolem roku 95 již byl významným učencem, který vedl vlastní ješivu (rabínskou školu) a měl údajně dvanáct tisíc žáků. Mezi jeho nejvýznamnější žáky patřili rabi Meir, Šimon ben Jochaj a rabi Nechemja.

Rabi Akiva měl výjimečný podíl při uspořádávání halachy i agady. Byl nesmírně systematický a pravděpodobně to byl on, kdo položil základy Mišny. V jeho učebně vznikl nejen základ Mišny, ale i halachických midrašů. (Platí pravidlo, že obecně citovaná Mišna je názor rabi Meira, Tosefta rabi Nechemja, Sifra rabi Jehuda a Sifri rabi Šimon ben Jochaj – a to vše podle názoru rabi Akivy.)

Další pravidlo Talmudu říká, že spor s jiným učencem vždy vyhrává rabi Akiva. Rabi Akiva zachránil knihu *Píseň písni*, když ji rabíni chtěli vyřadit z kánonu. Jeho žák sepsal řecký překlad Tóry – *Targum Akilas* a i aramejský překlad – *Targum Onkelus* vznikl pod Akivovým dohledem.

Rabi Akiva podpořil povstání Bar Kochby (132–135) a jeho vůdce označil za možného mesiáše. Proto byl rabi Akiva zajat Římany a umučen v caesarejském hipodromu.

Rabi Chananja rabi Jehošua ben Chananja patří do druhé generace Tanaim, byl jeden z pěti hlavních žáků rabi Jochanana ben Zakaje. Jeho učitel o něm říkal: „Šťastná ta, která ho porodila.“ (Pirkej avot 2:11). Po smrti Jochanana ben Zakaje se dostal do osobního konfliktu s rabanem Gamliem II., který vedl k svržení Gamliela z místa předsedy Sanhedrinu. Aby nedošlo k vyhocení již existujícího sporu, nestal se nástupcem Gamliela II. rabi Jehošua, ale v té době ještě velmi mladý učenec rabi Elazar ben Azarja. V Talmudu je den, kdy došlo k výměně předsedy, označován za „ten den“. Ten den bylo rozhodnuto, že se zruší omezení přístupu na akademii, a bylo obnoveno mnoho polozapomenutých výnosů. Této zásadní diskuse se „pro slávu Tory“ účastnili i rabi Jehošua i raban Gamliel II.

Rabi Jehošua ben Levi je znám jako velký znalec Agady, nehalachických částí Talmudu. Patří mezi učence první generace izraelských Amoraim. Rabi Jehošua ben Levi byl žákem Bar Kapary a rabi Jehudy ben Padji. Žil v městě Lod a před římskými autoritami vystupoval často jako mluvčí Židů. Podle Talmudu se na připomínku zničení Chrámu postil 9. i 10. avu.

Rabi Jehuda haLevi (před 1075–1141) se poeticky nazývá duší (nebo také srdcem) zlaté španělské éry. Nikomu se ve středověku nepodařilo lépe uchopit židovskou

duši, víru a smysl než jemu. Povoláním byl rabi Jehuda haLevi lékař. V dětství psal mnoho básní o přírodě, lásce, ale hlavní doménou byla náboženská poezie, z níž dodnes známe jeho šabatové zmirot a sváteční liturgické texty. Rabi Jehuda haLevi snil velký sen návratu na Sion. Toužil třeba i po zaostalém a nebezpečném Izraeli a rozhodl se opustit bohaté Španělsko. V roce 1138 ho muslimské perzekuce vyhnaly na španělský křesťanský sever, odkud se v roce 1141 vydal směrem do Izraele, kde se jeho stopa ztrácí. Podle známé legendy ho zabil arabský jezdec před branami Jeruzaléma.

Nejvýznamnější filozofické dílo rabi Jehudy haLeviho je bezpochyby kniha *Kuzari* – fiktivní rozhovor mezi chazarským králem, filozofem a představitelem tří monoteistických náboženství. Na rozdíl do Rambama se rabi Jehuda haLevi nespolehá jen na rozum a logiku. Jeho argumenty jsou podloženy tradicí, historií, lidskou intuicí a senzitivitou.

Rabi Meir nejvýznamnější z žáků rabi Akivy. Řadí se tedy do čtvrté generace Tanaim. Rabi Meir sestavil dílo, které se stalo základem Mišny. Existuje pravidlo: každá mišna bez uvedení autora je výrokem rabi Meira (STAM MIŠNA RABI MEIR HU). Dalšími učiteli rabi Meira byli rabi Jišmael a Eliša ben Avuja. Rabi Meir byl potomkem konvertitů, tradice uvádí, že mezi jeho předky patřil i císař Nero. Traktát Eruvin uvádí, že rabi Meir, zvaný také Zázračný (BAAL HANES), získal své jméno (MEIR), protože osvětlil (MEIR) oči učenců.

Rabín je titul židovského učence, který prošel historickým vývojem. Původní titul RABI byl určen pouze pro učence žijící v Izraeli, kteří získali řádnou SMICHA (prohlášení rabínem, které mohl udělit jen již uznáný rabín – tato tradice sahala až k Mošemu). Slovo RABI znamená doslova „můj pán“. Babylonští učenci žili mimo Izrael, a museli se proto smířit s „náhradním titulem“ (HA)RAV (což znamená „velký“, ale také „pán“). Se zánikem Sanhedrinu zanikl i původní titul RABI a dnes se význam slova rabi udržuje pouze ve významu „váženého učitele“. Skutečný duchovní vůdce židovské komunity má titul RAV.

Úkoly rabína v židovské obci záleží na konkrétní situaci. Rabín většinou vyučuje náboženství, oddává, pohřbívá, případně může zastávat některé úkoly v synagoze. Ve velkých obcích může být i několik rabínů zároveň. Hlavním úkolem rabína ale zůstává učené rozhodování v náboženských otázkách – například dohled nad košer přípravou potravin, dohled nad rituální lázní atp. Rabín, který zasedá v rabínském soudu, se nazývá dajan.

Rambam rabi Moše ben Maimon, Maimonides (1135–1204) byl nejvýraznější osobností židovského Španělska, který se narodil na sklonku tzv. „zlaté éry“ v Cordobě. Fanatičtí muslimové vyhnali jeho rodinu na křesťanský sever, ale v roce 1160 Rambam opustil Španělsko a usídlil se v marockém Fezu. Již před svými dvacátými narozeninami napsal Rambam knihu *Výklad filozofických termínů*. Mimoto napsal i astronomická a matematická pojednání. V té době též začal psát svůj (arabský) komentář k Mišně. Životním snem Rambamovým bylo sepsat systematické dílo, které by shrnovalo celou Mišnu a Gemaru. Zabýval se otázkou nucené islamizace a ani ne třicetiletý publikoval (opět arabsky) svou halachickou esej *Igeret haŠmad* (Dopis o odpadlictví).

V roce 1165 uprchl s rodinou do Izraele, do Akka, kde v té době vládli křižáci. Navštívil Jeruzalém a Chevron v době, kdy v celém Izraeli nežilo více než tisíc židovských rodin. V roce 1166 opustil Izrael a přesídlil do Egypta, kde se stal vedoucí rabínskou autoritou. Rambam se živil jako lékař. V roce 1190 se stal osobním lékařem

dvořana mocného Saladina. Systematický Rambam uspořádal egyptskou židovskou komunitu. Tvrdě vystoupil proti mnoha původně nežidovským zvykům a prakticky ukončil „karaitské schizma“ v Egyptě, když zcela vyvrátil karaitské doktríny.

Nesmrtelnou slávu zajistila Rambamovi jeho *Mišne Tora* (doslova Opakování Tóry), úplná kodifikace židovského práva. Další vynikající Rambamovo dílo je *More Nevuchim* (Průvodce zbloudilých), ve kterém Rambam vysvětluje své názory na vznik světa, historii, proroctví a vysvětluje smysl Božích příkazů. V této knize se Rambam projevuje jako extrémní racionalista ovlivněný Aristotelem a toto dílo bylo vnímáno za Rambamova života jako velmi kontroverzní a akceptováno bylo až počátkem 14. století. Rambam je pohřben v Izraeli ve městě Tiberias. ☆

Ramban rabi Moše ben Nachman, Nachmanides (1194–1270) byl významný učenec, komentátor Tóry, talmudista, kabalista, filozof, básník a lékař. Narodil se ve španělské Geroně, živil se jako lékař a po roce 1264 působil jako vrchní rabín Katalánska.

Na věky se Ramban proslavil za tzv. barcelonské disputace, která trvala čtyři dny a ve které své protivníky evidentně překonal svou výraznou převahou znalosti Bible a Talmudu. Debata nebyla nikdy oficiálně ukončena, král ji pouze přerušil, daroval Rambanovi 300 zlatých na jeho ješivu a navštívil o šabat synagogu, což byla v té době šokující událost. Po barcelonských událostech byl Ramban katolickou církví tvrdě pronásledován, raději opustil Španělsko a v roce 1267 dorazil do Izraele, kde v Jeruzalémě obnovil židovskou komunitu. Později působil v Akku.

Rambanův komentář k Tóře byl prvním dílem otevřeně publikujícím kabalistické interpretace. Tento komentář je dnes považován za druhý nejvýznamnější, hned po Rašihovo komentáři.

Raši rabi Šlomo ben Jicchak (1040–1105) se narodil ve francouzském Troyes ve významné rodině, jejíž rodokmen sahal až ke králi Davidovi. Už o Rašihovo narození existuje mnoho legend, ale nejvýznamnější legendou se stal Raši sám. Pro studenty Tóry bývá prvním učitelem, byl agadistou i halachistou, racionalistou i mystikem. Po studiích ve Wormsu a Mohuči se Raši v roce 1065 vrátil do rodného Troyes jako uznávaný talmudista. Založil vlastní ješivu, která se brzy stala baštou vzdělanosti ve Francii. Svůj originální komentář k Talmudu rozvinul Raši ještě za studií v Mohuči. Část Rašihovo díla se ztratila během křížáckých výprav.

Rašihovo komentář k Pěti knihám Mojžíšovým je dodnes nepřekonané dílo, v němž Raši mísí prostý logický výklad s metaforami a s výkladem hebrejské gramatiky tak znamenitě, že Rašihovo mohou studovat děti i učení rabíni. Raši nepsal jen knihy, byl i výborný učitel. Rašihovo žáci (a jejich žáci) založili zcela novou „školu“ tzv. tosafistů, kteří položili základ typicky aškenázského talmudického studia.

Rašihovo smrt v roce 1105 prakticky oznámila začátek nové smutné éry – doby křížáckých výprav.

Jediná věc, která s Rašim přímo nesouvisí, je tzv. Rašihovo písmo, zvláštní typ sazby, původně sefardský, kterým se později začaly tisknout veškeré Rašihovo texty. Mimo studia se Raši věnoval vinaření a obchodu s vínem.

Rav Aba ben Aivo, Aba Aricha, žák rabi Jehudy haNasiho a zakladatel akademie v Suře. (Tak jako jeho učitel je nazýván prostě jen „Rabi“, je on prostě zván „Rav“.) Babyloňan rodem, strávil Rav většinu svého života v Izraeli. V babylonské Nehardey potkal Šmuela, mladšího učence, astronoma a lékaře – a hlavu místní ješivy. S ním Rav vytvořil „dvojici“ organizátorů babylonských akademií. Dodnes je Talmud plný diskusí s hlavičkou Rav a Šmuel. Platí obecné pravidlo, že při sporu Rava

a Šmuela je halacha podle Rava v otázkách rituálních a podle Šmuela v otázkách finančních. Později založil v babylonském městě Sura vlastní akademii, která se na několik století stala hlavním městem Tóry. Surská (Ravova) akademie měla asi 1 200 stálých žáků a Rav zavedl institut pravidelných elulových a adarových setkání všech absolventů akademie. Kromě významného podílu na formulování Talmudu vytvořil Rav řadu dalších významných děl (např. *Sifrej devej Rav* – komentáře ke Čtvrté a Páté knize, *Ravova Mechilta* – komentář k Druhé knize, *Ravova Tosefta*). Rav se podílel na obohacení modlitební knihy – siduru. Mezi Ravovy žáky patřili: jeho syn rav Chija, rav Huna, rav Chisda či rav Hamnun.

Rav Papa žák Ravy a Abajeho, patří do páté generace babylonských Amoraim. Pocházel z bohaté rodiny a byl sám velmi úspěšným obchodníkem. Po Abajeho smrti založil rav Papa akademii v Nareši, blízko Sury, kterou řídil devatenáct let až do své smrti. Mezi jeho žáky byli i Ravina a rav Aši, editoři babylonského Talmudu.

Reš Lakiš rabi Šimon ben Lakiš, všeobecně známější pod přezdívkou Reš Lakiš, patřil do druhé generace izraelských Amoraim. Podle Talmudu byl Reš Lakiš zbojníkem a až setkání s rabi Jochananem změnilo jeho postoje a od té chvíle napínal své síly jen na poli studia Tóry. Kromě poznání Tóry nabídl rabi Jochanan rabi Šimonovi i svou sestru za manželku. Reš Lakiš byl vynikající žák a učenec, který často nesouhlasil s názorem svého švagra, s nímž vedl akademii v Tiberias. Talmud uvádí, že Reš Lakiš zemřel žalem po nešťastné poznámce rabi Jochanana, týkající se jeho minulosti.

Roš chodeš (doslova hlava měsíce; Nový měsíc) zahajuje každý židovský měsíc. ✨

Samaritáni jinak též Šomronim či Kutim, jsou Nežidé žijící v Izraeli od dob asyrského vpádu. Jméno je odvozeno od místa původu – Samaří. Samaritáni přijali různé principy judaismu neúplnou konverzí a měli statut národa na pomezí mezi židovským a nežidovským světem. Sami sebe považují za potomky izraelských kmenů Efraim a Menaše. Náboženství Samaritánů vychází z několika základních principů: víra v Boha Izraele, v Tóru a přesvědčení, že místo, kde byl Avraham připraven obětovat syna, se nenachází v Jeruzalémě, ale na hoře Gericim nedaleko Šchemu (Nábulus). Vliv tohoto učení výrazně vzrostl v období druhého Chrámu. Vrcholu dosáhlo v 4.–5. století o. l., kdy se počet Samaritánů rozptýlených po celém Blízkém východě odhaduje na více než jeden milion. Období byzantské i pozdější arabské a turecké nadvlády bylo ve znamení perzekuce, vyvražďování a násilné konverze, důsledkem čehož byla takřka totální likvidace této komunity (150 věřících na počátku 20. století). Po roce 1948 došlo k rozdělení komunity. Část zůstala na Západním břehu, jiní vytvořili komunitu v Izraeli, kde jim byl přiznán statut imigrantů podle „Zákona o návratu“. Jejich centrem se stal Cholon. V současné době se k této sektě hlásí přibližně šest set věřících.

Sanhedrin pod tímto pojmem (slovo řeckého původu) se většinou rozumí nejvyšší rabínský soud.

Židovský soudní systém rozlišoval tři stupně rabínských soudů. Nejnižším byl tříčlenný Bejt din (Soudní dvůr), který řešil prakticky všechny „občansko-právní spory“. Následoval tzv. Malý Sanhedrin o 23 rabínech, který měl právo vynášet hrdelní tresty. Nejvyšší instancí byl tzv. Velký Sanhedrin o 71 členech, což byl jakýsi Nejvyšší soud, který zároveň plnil i funkci dnešních parlamentů – kontroloval a potvrzoval krále, rozhodoval o válečných záměrech panovníka, řešil mezikmenové spory, vydával zákony, rozhodoval o veleknězi, soudil falešné proroky. Do zničení Chrámu sídlil Sanhedrin přímo na Chrámové hoře. V římských dobách byl

Sanhedrin považován za reprezentanta židovské náboženské autonomie. Velký Sanhedrin byl rozpuštěn po roce 400 o. l. Od té doby bylo několik neúspěšných pokusů jeho činnost obnovit. Ze starověkého soudního systému dnes fungují jen tříčlenné Bejt diny. Jejich hlavní činnost je omezena na rozvody, konverze, dohled nad košer potravinami a arbitráže. (Sanhedrin je také jméno jednoho talmudického traktátu.)

Sfarad, Sfaradim oblast dnešního Španělska a Portugalska. Odtud i pojmenování Sfaradim (Sefardové) pro potomky vysídlenců z Pyrenejského poloostrova, kteří se usadili v severní Africe, Itálii, Nizozemí či v Osmanské říši (v jejím rámci zejména v Izraeli). (Chybně užíváno pro všechny neaškenázské Židy.)

Protože španělské muslimské (ummajovské) království proslulo svou tolerancí, rozkvétala v něm i židovská učenost. Židé prosperovali jako lékaři, finančníci, poradci, diplomaté, řemeslníci. V 8. a 9. století o. l. začíná „zlatá éra Židů ve Španělsku“. Mezi významné Sfarady patří zejména: Chisdaj ben Šaprut, lékař a ministr, Šmuel haNagid z Granady, vezír, matematik a básník nebo rabíni Jehuda haLevi, Maimonides, Nachmanides nebo autor *Šulchan aruchu* Josef Karo. Sfaradim si vytvořili určité zejména liturgické odlišnosti. Jejich jazyk (judeošpanělština) ladino hrál podobnou roli jako jidiš pro Aškenáze.

Osudy španělských Židů ovlivňovalo napětí mezi muslimskou a křesťanskou částí poloostrova, postupná křesťanská reconquista Španělska a stoupající náboženská netolerance, která vyvrcholila plošným vypovězením všech Židů z poloostrova (Španělsko 1492, Portugalsko 1496).

Sidra je označení pro týdenní oddíl Tóry, který se předčítá ráno o šabat (používá se též název paraša nebo PARŠAT HAŠAVUA).

Simchat Tora (česky Radost z Tóry) je podzimní svátek, který navazuje a ukončuje poutní svátky Sukot. Ústředním motivem svátku je dokončení ročního cyklu čtení Tóry a zahájení cyklu nového.

Slichot jednotné číslo SLICHA, doslova omluva, odpuštění. Slichot jsou pijuty plné proseb o odpuštění hříchů. Nejvíce SLICHOT nacházíme v liturgii před svátky Roš hašana a Jom Kipur.

Sukot – viz Poutní svátky

Synagoga židovská modlitebna; pojem se zřejmě rodí v temnu babylonského exilu. Jsou ale teorie, které vznik synagog kladou ještě do doby prvního Chrámu. Synagoga je původem řecké slovo. Hebrejsky říkáme BEJT HAKNESET, doslova Dům shromáždění.

Synagogy hrály a hrají ústřední roli v životě židovských komunit. Jsou místem bohoslužeb, oslav svátků, svateb, obřízek. Stavební styl synagog se měnil s dobou a lokalitou, přesto zůstávají některé základní prvky: ARON HAKODEŠ (schrána na Tóru) orientovaný směrem k Jeruzalému, zakrytý vyšíváním závěsem (parochet), centrální vyvýšené místo k předčítání z Tóry (bima), mechica oddělující mužskou a ženskou část. Součástí synagog bývají i učebny, knihovny atp.

Šabat je den odpočinku, sobota. Šabat je jedním z pilířů judaismu, připomínaný již v biblickém příběhu stvoření světa a zmíněný v Desateru. Šabat začíná v pátek se západem slunce a končí v sobotu večer havdalou po východu prvních hvězd. Šabat je v Tóře označován za znamení smlouvy mezi Bohem a lidem Izraele. S šabatem se pojí mnohé příkazy a zvyky, například zapalování svíček, posvěcení svátečního dne – kiduš, čtení z Tóry, zvláštní modlitby, tři hostiny, zvláštní šabatové písně (ZMIROT) atd. Na šabat se nesmí vykonávat 39 kategorií práce. Šabatovým předpisům

se více věnuje stejnojmenný traktát Talmudu. Vědomé znesvěcení šabatu (CHILUL ŠABAT) odpovídá v rabínské tradici modloslužbě.

Šavuot – viz Poutní svátky ✨

Šchina (česky doslova přebývání) se většinou překládá jako Boží přítomnost (ve světě).

Šma Jisrael (česky Slyš Izraeli) se obvykle vnímá jako židovské vyznání víry v jediného Boha. Text Šma Jisrael je tvořen třemi odstavci z Tóry a je součástí každodenní ranní a večerní modlitby.

Štetl je jidiš výraz pro městečko (původně Stot, z německého Stadt), pod kterým se obecně rozumí unikátní sociálně-kulturní systém židovské komunity obvyklý v malých městech Polska a Litvy, později v carském Rusku.

Talit je židovský modlitební plášť. Původně se zřejmě jednalo o běžnou součást oděvu, ale dnes se užívá prakticky jen při ranní bohoslužbě. Talit bývá z vlny nebo hedvábí. Podle biblického příkazu musí být v rozích talitu (jako každého jiného čtyřcípého oděvu) umístěny **cicit** – ze čtyř vláken spletené trásně. Současná podoba izraelské vlajky vychází z podoby modlitebního pláště.

Talmud je ve své podstatě Mišna se svým základním výkladem (gemara). Existují dvě základní verze Talmudu – méně významná „jeruzalémská“ a základní – „babylonská“. Ta se rodila přibližně od roku 200 do roku 500 o. l. Z 63 traktátů Mišny existuje gemara jen k 36 z nich. Gemara je na rozdíl od Mišny psána aramejsky. Obsahový záběr Talmudu je nesmírný – od detailů náboženského práva přes legendy, zdravotní doporučení až po výklad snů. K Talmudu vzniklo nesmírné množství různých komentářů. Tím nejklasičtějším je komentář Rašiho. Studium Talmudu je základní cestou porozumění judaismu.

Tanach je hebrejské označení Bible (samozřejmě jen té části, kterou pod pojmem „Starý zákon“ známe z křesťanských překladů). Samotné slovo Tanach je ve skutečnosti zkratkou, kterou tvoří první písmena tří hebrejských slov – Tora, Neviim, Chtuvim (česky – Pět knih Mojžíšových, Proroci [Prorocké knihy] a Spisy). Tanach se totiž člení na tři základní části.

Tóra představuje nejzákladnější a nejsvětější text judaismu a dělí se na pět samostatných knih (Mojžíšových). Každá kniha se ještě dále člení do jednotlivých týdenních oddílů (sidra nebo též paraša).

Prorocké knihy se tradičně rozdělují na starší a pozdější. Mezi starší patří kniha Jehošua (Jozue), Šoftim (Soudců), Šmucl (dvě knihy Samuelovy) a Melachim (dvě knihy Královské). Mezi pozdější proroky patří: Ješajahu (Izajáš), Jirmejahu (Jeremjáš), Jechezkel (Ezechiel) a Trej asar (Dvanáct menších proroků). ✨

Mezi *Spisy* se řadí Tehilim (Žalmy), Mišlej (Příslloví), Ijov (Job), Šir haširim (Píseň písní), Rut, Ejcha (Pláč), Kohelet (Kazatel), Ester, Daniel, Ezra-Nechemja (knihy Ezdráš a Nehemjáš) a Divrej hajamim (Letopisy).

Tanach je tedy soubor dvaceti čtyř knih, které vznikaly v průběhu asi 800 let. Počet 24 knih odpovídá židovské tradici, která vnímá obě Samuelovy a obě Královské knihy za jednu knihu, stejně tak do jedné spojuje knihy Ezra a Nechemja a jako jednu vnímá i knihu Trej asar (39 knih je tak spojeno do 24). Celkově tedy je pět knih Tóry, osm knih prorockých a jedenáct knih spisů.

Tiša beav devátý den měsíce avu; připomínáme si zničení prvního i druhého jeruzalémského Chrámu a další tragické události židovské historie. Tento přísný postní den je nejsmutnějším dnem židovského kalendáře.

Tfilin jsou černé kožené krabičky obsahující vybrané texty Tóry, které si židovští muži během všednodenní ranní modlitby připevňují k levé paži a na hlavu.

Tóra je hebrejský výraz znamenající „nauku“, který je odvozený od slova HORAA neboli „instrukce, návod, učení“. Většinou pod tímto slovem rozumíme Pět knih Mojžíšových (Tanach), ale stejný výraz se užívá i pro veškerou náboženskou nauku judaismu, včetně Ústní tradice a komentářů. Pět knihám Mojžíšovým se také říká CHUMAŠ (nebo lépe CHAMIŠA CHUMŠEJ TORA). Pokud máme na mysli na pergamenu psaný svitek, hovoříme vždy o SEFER TORA.

Jednotlivé knihy Mojžíšovy se hebrejsky jmenují Berešit (1M, Genesis), Šemot (2M, Exodus), Vajikra (3M, Leviticus), Bemidbar (4M, Numeri) a Devarim (5M, Deuteronomium).

První kniha Mojžíšova popisuje události od stvoření světa po egyptské otroctví, Druhá kniha od východu z Egypta po stavbu Miškanu. Další dvě knihy se věnují chrámovým a jiným rituálním předpisům. Pátá kniha je vlastně dlouhou Mošeho závěrečnou řečí nové generaci před vstupem do Izraele. ☆☆☆

Třináct pravidel výkladu Tóry rabi Jišmaela, které uvádí halachický midraš Sifra, je založeno na představě, že celý Tanach je jednotný a konzistentní Boží text.

Mezi nejznámější pravidla patří například KAL VACHOMER, které bychom mohli do češtiny přeložit „pokud pravidlo platí u méně významného prvku, tak tím spíš u závažnějšího“. Tóra například nařizuje pohřbít mrtvolu popraveného oběšence ještě před soumrakem. Tím spíš je třeba rychle pohřbít spravedlivé zesnulé.

Dalším pravidlem je GEZERA ŠAVA, které srovnává dvě místa Tanachu, na nichž se objevilo stejné slovo. Například u pravidelné každodenní oběti je psáno, že má být přinesena BEMOADO (ve své době). Stejně slovo se objevuje i u pesachové oběti, z čehož se učíme, že i ta se má přinést v přesně stanovený čas, klidně i na šabat. Celý text třinácti pravidel je zahrnut do každodenní ranní modlitby.